

BENDRADARBIAVIMAS ATVEJO VADYBOS PROCESĖ, TEIKIANT PAGALBĄ MOKYKLOS NELANKANTIEMS PAAUGLIAMS

Rasa Braslauskienė, Jolanta Vaičiulienė, Sonata Pruckutė, Laura Paulaitytė
Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje pristatomas atvejo vadybininkų požiūris dėl bendradarbiavimo su socialiniais pedagogais galimybių, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams. Straipsnis parengtas, remiantis mokslinės ir normatyvinės literatūros analize, autorių atlikto kokybinio tyrimo radiniais. Kokybinio tyrimo duomenų analizė išryškino šiuos radinius: atvejo vadybininkų nuomone, bendradarbiavimą su socialiniais pedagogais sustiprintų bendri susitikimai, praktiniai užsiėmimai, bendros supervizijos, sukurtas nuoseklus bendradarbiavimo algoritmas, kartu užtikrinti vaiko gerovę vykdančios pokyčius ir siekiant teigiamų rezultatų.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: bendradarbiavimas, atvejo vadybos procesas, mokyklos nelankantys paaugliai.

Abstract

This article presents the points of view of case managers about the possibilities of cooperating with social educators in providing assistance to adolescents who do not attend school. The article was based on an analysis of academic and normative literature, and on the findings of qualitative research conducted by the authors. The analysis of the qualitative research data highlighted the following findings: in the opinion of case managers, cooperation with social educators could be strengthened by joint meetings, workshops and joint supervisions. An algorithm of consistent cooperation was created in order to achieve changes and positive outcomes for the child's well-being.

KEY WORDS: cooperation, case management process, adolescents who do not attend school.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v88i1.2503>

Įvadas

Pagrindiniai prisitaikymo sunkumų mokykloje rodikliai yra mokinio nepažangumas, pamokų nelankymas, narkotikų, alkoholio vartojimas, nusikalstamas elgesys. Todėl, remiantis „Lietuvos pažangos strategija Lietuva 2030“ (2012), visuomenė turi susitelkti bendram tikslui ir tapti veikli, solidari, nuolat besimokanti, siekianti išsiskeltų šioje strategijoje numatytų tikslų. Pažymima, kad kiekvienas asmuo turi būti atviras kaitai, kūrybingas, darbštus ir atsakingas. Svarbų vaidmenį užtikrinant vaiko teisę mokytis atlieka mokykla, kuri prisideda prie vaiko socializacijos ir prisitaikymo prie visuomenėje vykstančių pokyčių, sudaro sąlygas vaikui įgyti išsilavinimą. Mokykla, bendradarbiaudama su kitomis institucijomis (sveikatos priežiūros įstaigomis, socialinę pagalbą teikiančiomis institucijomis, mokinio tėvais ar turimu vienu iš tėvų (globėjais, rūpintojais), mokyklos bendruo-

menė ir kt.), siekia užtikrinti kokybišką socialinės pedagoginės pagalbos teikimą (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Siekiant užtikrinti nepilnamečių vaikų gerovę, kuriant emociškai ir fiziškai saugią vaiko augimo ir vystymosi aplinką, vaiko teisių apsaugos sistemoje nuo 2018 metų vykdoma pertvarka. Vykdamas pagalbos vaikui ir šeimai srities reformą nuo 2018 m. liepos 1 dienos Lietuvoje atsirado nauja pareigybė – tai atvejo vadybininkas. Vienas iš šio specialisto tikslų yra koordinuoti pagalbos vaikui ir šeimai procesą, suburti specialistų komandą, kuri jai padėtų. Atvejo vadybininko pareigybė atsirado kaip kokybinių ir struktūrinių pokyčių rezultatas vaiko teisių apsaugos sistemoje. Siekis teikti kokybiškesnes ir koordinuotas paslaugas krizę patiriančiai šeimai (įskaitant joje gyvenantį vaiką) paskatino naujos pareigybės atsiradimą. Atvejo vadyba šiuo metu yra vienas labiausiai paplitusių socialinio darbo metodų (Dirgelienė, Alėjūnė, 2020). Atvejo vadyba taikoma klientams, anot J. Pivorienės, kurių problemų negali išspręsti viena institucija ar viena sistema – būtina kompleksinė ilgalaikė tęstinė pagalba (Pivorienė, 2007).

Bendradarbiavimas socialinio darbo praktikoje gali būti viena iš priemonių, kuri leidžia įvairių profesijų atstovams surasti bendrą kalbą pagalbos šeimai procese. Pažymėtini J. Weinstein'o, C. Wittington'o, T. Leiba (2003), R. Carnwell'io, J. Buchanan'o (2009), H. Loughran'o, E. McCann'o (2013), S. Ališauskienės ir kt. (2007), J. Ruškaus (2022), S. Stewart'o (2019), P. Dettmer'io, P. L. Thurston'o, J. Norma'os (2018), O. E. Firbank'o (2008), P. O'Leary'io ir kt. (2018) tyrimai, bendradarbiavimą apibrėžiantys kaip vieną iš socialinio darbo intervencijos metodų, kuris, autorių teigimu, gali padėti geriau įvertinti kliento poreikius, įgalinti paslaugų gavėjus pasidalinti rizika ir ištekiais, sprendžiant iškilusius sunkumus. Bendradarbiavimo problema aktuali atvejo vadybos proceso kontekste, kadangi įvairūs socialiniai veiksniai lemia kompleksinių problemų pasireiškimą, joms spręsti vienos organizacijos ar institucijos, teikiančios socialines paslaugas, nepakanka, ypač kai kalbama apie kompleksinę pagalbą paaugliui. Siekiant pagalbos veiksmingumo, būtinas kelių institucijų darbas. Atvejo vadybos proceso aspektus apibrėžė ir analizavo: G. Weezel'is, G. Dudaitė ir kt. (2012), B. Švedaitė-Sakaluskė (2014), A. Kiaunytė, V. Lygnugarienė (2019), L. Žalimienė, L. Gvaldaitė, V. Gevorgianienė ir kt. (2020). R. Čiužas, J. A. Wakar'is (2016), D. M. Green'as, S. Ellis'as (2017), M. M. Zhakupbayev'as (2018), J. F. Gilgun'as, A. Sharma (2012), N. Vaswani's ir L. Merone (2014), C. E. Domitrovich'ius, J. A. Durlak'as, K. C. Staley'us, R. P. Weissberg'as (2017), J. Case-Smith'as (2013).

Remiantis tiek Lietuvoje, tiek užsienyje atliktais pagalbos mokyklos nelankantiems vaikams, patiriantiems socialinę riziką, tyrimais, kokybiniu tyrimu siekėme išsiaiškinti bendradarbiavimo galimybes atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams. Mokslinė problema: kokios yra bendra-

darbiavimo galimybės atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams, remiantis atvejo vadybininkų požiūriu?

Darbo objektas: bendradarbiavimo galimybės atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams, remiantis atvejo vadybininkų požiūriu.

Darbo tikslas: remiantis atvejo vadybininkų požiūriu išanalizuoti bendradarbiavimo su socialiniais pedagogais galimybes atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams.

1. Literatūros apžvalga

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2011) socialinė pedagoginė pagalba traktuojama kaip pagalba tėvams (globėjams, rūpintojams), kad būtų įgyvendinta vaiko teisė į mokslą, užtikrintas jo saugumas mokykloje: šalinti priežastis, dėl kurių vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugrąžinti į mokyklą ją palikusius vaikus, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikui pasirinkti mokyklą pagal protines ir fizines galias ir joje adaptuotis.

LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (2007) – vienas naujaušių ir svarbiausių dokumentų, kuriuo vadovaujamas teikiant socialinę pedagoginę pagalbą. Dokumente apibrėžiamos ir socialinės pedagoginės pagalbos teikimo rūšys: konsultavimas, tyrimai, mokymas ir švietimas, prevencinės veiklos organizavimas, socialinės pedagoginės pagalbos tinklo kūrimas, tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojų švietimas. Vaiko minimali ir vidutinė priežiūra – teikiama švietimo ar kita pagalba ir kitos paslaugos, kuriomis siekiama teigiamų vaiko elgesio pokyčių. Įstatymo tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir elgesio problemų turinčio vaiko socializacijai, ugdymui bei švietimo ir kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų jam įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Šiame dokumente minimi ir įstatymo tikslą įgyvendinantys specialistai. Tai psichologas, socialinis pedagogas, socialinis darbuotojas ar kitą atitinkamą kvalifikaciją turintis asmuo, teikiantis pagalbą vaikui.

Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui paskirtis, uždaviniai, sritys, organizavimas ir socialinio pedagogo pareigybės reikalavimai nustatyti „Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui ir mokinui tvarkos apraše“ (2016). Šiame dokumente pagrindine pagalbos paskirtimi įvardijama pagalba tėvams (globėjams, rūpintojams), kad būtų įgyvendinta vaiko ir mokinio teisė į mokslą, užtikrintas jo saugumas mokykloje: išsiaiškinti ir šalinti priežastis, dėl kurių vaikas ar mokinys negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugrąžinti į mokyklą ją palikusius

vaikus ir mokinius, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikui ir mokiniui pasirinkti mokyklą pagal protines ir fizines galias ir joje adaptuotis. Vienas svarbiausių teisinių dokumentų, reglamentuojančių pagalbos socialinę riziką patiriančiams vaikams ir jų šeimoms organizavimą, yra „Atvejo vadybos tvarkos aprašas“ (2018). Šis dokumentas nustato vaiko (ir jo šeimos) atvejo vadybos taikymą ir inicijavimą. Be to, jame aprašyta pagalbos šeimai poreikių vertinimo, pagalbos plano sudarymo ir įgyvendinimo, šeimos stebėsenos tvarka, siekiant sudaryti ir nuolat peržiūrėti pagalbos šeimai planą. Kiekvienoje savivaldybėje atvejo vadybos specialistai vadovaujasi minėtu tvarkos aprašu, siekdami koordinuoti atvejo vadybos procesą. Atvejo vadybininkų, socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų ir kitų su šeimomis dirbančių specialistų intervencijos labiau suvokiamos kaip skurdo mažinimo, psichologinio ir socialinio konsultavimo strategijos, kurias taikant siekiama spręsti asmens ir šeimos problemas (Augutavičius, Butvilas, 2018).

Socialinis pedagogas savo veikloje atstovauja ne tik vaikui ir jo teisėms bei teisėtiems interesams, bet ir jo artimai aplinkai – šeimai. Su tėvais bendradarbiaujantis socialinis pedagogas padeda tėvams įsitraukti į vaiko ugdymosi procesą, domisi vaiko ugdymosi procesu mokykloje. R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė (2019) pažymi, kad socialinis pedagogas vykdo vaiko stebėseną, analizuoja jo socialinę aplinką, renka informaciją apie jį, domisi jo draugais ir šeima, vaiko laisvalaikiu, pomėgiais.

Nagrindėdamas vaiko mokyklos nelankymo priežastis socialinis pedagogas renka informaciją apie jį, ieško priežasčių ir kartu su tėvais bei vaiku bando jas šalinti. Teikdamas pagalbą paaugliui, socialinis pedagogas bendradarbiauja su paauglio tėvais, organizuoja ir planuoja veiklą su jais. Šiuo tikslu jis taiko individualius pokalbius, kurie paprastai vyksta susitikimų metu. Jei vaikui kyla mokyklos nelankymo problemų, socialinis pedagogas palaiko nuolatinį ryšį su tėvais, prirėkęs įtraukia ir kitus specialistus. Socialinis pedagogas savo veikloje vykdo įvairias funkcijas, kurios leidžia paaugliui teikti kvalifikuotą pagalbą. Kiekviena socialiniam pedagogui pavesta funkcija yra neatsiejama jo darbo dalis, tad jis privalo gebėti vertinti pagalbos vaikui poreikį, konsultuoti svarbiais ir aktualiais klausimais, numatyti socialinės-psichologinės pagalbos būdus, ugdyti socialinius įgūdžius, organizuoti prevencines veiklas, nuolat rinkti ir analizuoti turimą informaciją, pasirūpinti informacine socialinės-psichologinės pagalbos teikimo sklaida, atstovauti vaikui, bendradarbiauti su kitomis institucijomis, siekiant užtikrinti kompleksinių paslaugų prieinamumą. Be to, socialinis pedagogas savo darbe turi vadovautis jo veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, kurie apibrėžia jo vykdomą veiklą ir funkcijas. Socialinis pedagogas teikdamas kvalifikuotą pagalbą dirba ne tik su vaiku, bet ir su jį supančia aplinka, tėvais, globėjais (rūpintojais).

Lietuvos mokyklose socialinio pedagogo veikla apibrėžta LR švietimo ir mokslo ministro įsakyme „Dėl mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“ (2016). Šiame dokumente teigiama, kad pagrindinis mokyklos socialinio pedagogo veiklos tikslas – pagalbos organizavimas padedant įgyvendinti vaiko ir mokinio teisę į mokslą, užtikrinant jo saugumą mokykloje, bei prielaidų pozityviai vaiko ir mokinio socializacijai, pilietinei brandai sudarymas. Mokyklos socialinio pedagogo veikla grindžiama vaiko ir mokinio interesų, orumo, individualizavimo, visapusiškumo, prieinamumo, vaiko dalyvavimo priimant su juo susijusius sprendimus, bendradarbiavimo, konfidencialumo principais. Mokyklos socialinis pedagogas vadovaujasi tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, reglamentuojančiais socialinės pedagoginės pagalbos teikimą (Dėl mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo, 2016).

Anot A. Mažionienės (2014), socialinis pedagogas, dirbantis su paaugliais ir teikiantis jiems pagalbą, atlikdamas socialinio pedagogo funkcijas taiko įvairius darbo metodus. Skiriami penki pagrindiniai socialinio pedagogo darbo mokykloje lygmenys: 1) individualus darbas su vaiku ir mokiniu; 2) su mokinių grupėmis; 3) su šeima / tėvais ir jų grupėmis; 4) su mokyklos bendruomene; 5) su vietos bendruomene ir kitomis institucijomis. Akcentuojama būtinybė vaikų socialines problemas spręsti mokykloje, kur jis praleidžia daug laiko, tad čia svarbus pagalbos teikimo aspektas. Veiksmingiausia pagalba vaikui būtų tada, kai ją teiktų ne tik socialinis pedagogas, bet sudaryta specialistų komanda, kurie rekomenduotų veiksmingas priemones, priimtų svarbius ir profesionalius sprendimus (Mažionienė, 2014; Targamadžė, 2008). Taigi atvejo vadyba remiasi komandiniu darbu, kuris paremtas kokybišku paslaugų teikimo vaikui, jo tėvams, globėjams (rūpintojams) organizavimu.

Artimiausia vaiką supanti aplinka yra šeima, mokyklos bendruomenė ir bendruomenė, kurioje jis gyvena. Ši aplinka vaikui padeda ugdytis ir socializuotis. Svarbus aspektas – ji labiausiai veikia vaiko gyvenimą, skatina neigiamus ir teigiamus pokyčius. Vaikui patiriant tam tikrų sunkumų, jo aplinkoje turėtų atsirasti tokie specialistai, kaip socialinis pedagogas, socialinis darbuotojas, dažnu atveju jie dirba komandoje. Socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas bendradarbiauja tarpusavyje, keičiasi turima informacija. Socialinis darbuotojas teikdamas pagalbą šeimai dirba su vaiku ir visais jo šeimos nariais. Socialinis pedagogas susitelkia į darbą su vaiku, prireikus įtraukia ir jo artimą aplinką. Tad galima teigti, kad socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas teikdami pagalbą susitelkia ties vaiku, taip siekdami užtikrinti jo gerovę, fizinę bei psichologinę saugumą.

Vaikui kilus problemų, reikalingas vienas žmogus (šiuo atveju – socialinis pedagogas) – atvejo vadybininkas, kuris koordinuotų pagalbos teikimo procesą. Ypač svarbu laiku vaikui suteikti pagalbą, kol jo raidos imlieji periodai nepasibaigę ir

elgesio problemos neišsienėjusios. Socialinis pedagogas, dirbdamas ugdymo įstaigose, gali vaikui teikti kompleksinę pagalbą, koordinuodamas pagalbos teikimą tiek tarp vidinių, tiek tarp išorinių tinklų, tiek tiesiogiai padėdamas vaikui ir jo artimiausiai aplinkai, t. y. šeimai bei kitiems ugdytojams. Siekiant sudaryti darnias vaiko ugdymosi sąlygas, kad jis turėtų galimybę visapusiškai (fiziškai, protiška, socialiai ir emociškai) ugdytis, socialinės pedagoginės pagalbos pobūdis įgauna kompleksinės pagalbos prasmę. Ugdymo institucijose esamas socialines pedagogines problemas turėtų kompleksiskai spręsti socialinis pedagogas, kuris geriausiai geba turimas žinias, gebėjimus ir kompetencijas kompleksiskai pritaikyti spręsdamas vaikų ugdymosi problemas jau pačiame pirminiame etape – įvardijant problemą. Tokio specialisto institucijoje nesant, ši funkcija tenka kitam ugdymo specialistui, kuriam sunkiau tai kvalifikuotai atlikti dėl žinių, įgūdžių ir kompetencijų trūkumo. Kilus bet kuriai problemai, kur būtinas socialinio pedagogo įsikišimas, visų pirma ji diagnozuojama ar išskiriama pagrindinė problema, tai apima pasirengimo, analizės ir sistemingos informacijos rinkimo etapus. Tolenis etapas apima problemos sprendimo būdų paiešką: reikėtų remtis diagnozuojant surinkta informacija (faktais), apibrėžiant pagrindinį problemos sprendimo tikslą ir išsikeliant uždavinius, kurie atliekami sprendžiant problemą. Užsibrėžtų uždavinių galima siekti keliais būdais: 1) imamasi atvejo vadybininko funkcijų; 2) pasitelkiami ugdymo įstaigoje esantys pagalbos šaltiniai; 3) pasitelkiami pagalbos šaltiniai iš kitų institucijų. Jeigu atvejis nesudėtingas ir kompetencijos leidžia, pats socialinis pedagogas gali imtis atvejo vadybininko funkcijų. Esant sudėtingesnei situacijai, galima pasitelkti ugdymo institucijos pagalbos specialistus, pedagogus, tėvus, vaikus, kitus bendruomenės narius, atsižvelgiant į poreikį. Nepavykus ir tuomet išspręsti problemos, gali būti pasitelkiama kitų institucijų ar specialistų siūloma pagalba, siekiant padėti užtikrinti vaiko visapusišką raidą kiekvienu konkrečiu atveju, kviečiama partnerių pagalba (įvairios viešosios įstaigos, kurios teikia specializuotą pagalbą; pavieniai specialistai; kitų ugdymo institucijų specialistai) (Burvytė, 2015).

„Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui ir mokiniui tvarkos aprašas“ (2016) apibrėžia pagalbos vaikams teikimo uždavinius, kurie formuluojami kaip pagalba vaikams ir mokiniams adaptuojantis mokykloje ir vaikų globos įstaigoje, ugdymosi aplinkoje, vaikų ir mokinių gyvenimo įgūdžių ugdymas, bendradarbiaujant su vaiko ir mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais), pedagogais, socialiniais darbuotojais ir socialiniais partneriais, kurie tarpininkaudami padeda užtikrinti vaiko (mokinio) saugumą, jo teisę į mokslą, siekdami šalinti priežastis, dėl kurių vaikai ir mokiniai negali dalyvauti privalomajame švietime, lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, be to, padeda sugrįžti į mokyklą jos nelankantiems vaikams ir

mokiniais, bendradarbiaudami su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir atsakingomis institucijomis.

Atvejo vadyba – tai atvejo vadybininko (socialinio darbuotojo) koordinuojamos kompleksinės pagalbos vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą organizavimas ir teikimas, siekiant jiems padėti įveikti kilusius socialinius sunkumus individualiu ar šeimos lygmenimis. Sėkmingas problemų sprendimas ir būtinos pagalbos organizavimas leidžia išvengti galimų vaiko teisių pažeidimų ir įgalinti šeimą savarankiškai užtikrinti vaiko teises bei teisėtus interesus. Atvejo vadyba yra vienas labiausiai paplitusių pagalbos teikimo metodų socialinio darbo praktikoje. Atvejo vadybininkas – tai socialinis darbuotojas, kuris organizuoja pagalbą vaikui ir jo šeimai, į šį procesą įtraukdamas ir kitus specialistus. Atvejo vadybininkas yra pagrindinė su vaiko teisių apsaugos specialistu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriumi, mokyklos bendruomene, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitais jungianti grandis. Tai pagrindinis specialistas, kuris kuruoja atvejo vadybos procesą ir suburia specialistų komandą, siekiant užtikrinti vaiko teises, teisėtus interesus ir gerovę. Atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą vaikui, nustatoma problema, renkama informacija iš įvairių šaltinių (ugdyimo, sveikatos priežiūros įstaigų, nevyriausybinių organizacijų ir kt.), planuojama (planas rengiamas kartu su kitais specialistais, atsižvelgiant į asmens poreikius), planas ir procesas vertinami ir užbaigiami. Atvejo vadybos procesas užbaigiamas tada, kai šeima įgyvendina numatytas pagalbos priemones ir atvejo vadybininkas kartu su pagalbos procese dalyvaujančiais specialistais pritaria atvejo vadybos proceso užbaigimui ir nebereikia papildomos pagalbos (Štaras, Vedliūga, 2012). Atvejo vadybos pagrindinis tikslas – surasti geriausią problemos sprendimo būdą ir suteikti šeimai pagalbą, kuri padėtų spręsti vaiko ir šeimos problemas, sudarytų sąlygas šeimai pačiai įgyvendinti reikiamus pokyčius, kurie užtikrintų vaiko fizinį ar psichinį saugumą ir jo interesus (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2021). Pagalbos teikimas vaikui apima paslaugų organizavimą, teikimą ir stebėseną, reikiamų paslaugų inicijavimą pagal vietovę, taip bandoma padėti asmeniui ar šeimai bendradarbiaujant spęsti kylančius sunkumus (Hall, 2019). Atvejo vadybininko komandą gali sudaryti įvairūs specialistai: socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas, specialusis pedagogas, logopedas, priklausomybės ligų specialistas, šeimos gydytojas, policijos pareigūnas, psichologas, psichiatras ir kiti specialistai, atsižvelgiant į poreikį (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2019).

Bendradarbiavimo sistemos kūrimas atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą, yra vienas esminių socialinio darbo intervencijos proceso sudėtinių dalių. Pasak S. Stewart'o, (2019), sistemos, atsakingos už pagalbos aspektą ir vaiko gerovę pagalbos vaikui procese, gali patirti įvairių sunkumų, kai institucijai pačiai savarankiškai tenka teikti ir organizuoti pagalbą vaikui. Vaiko gerovės užtikrinimo

sistemos kūrimas Lietuvoje orientuotas į vaiko gerovę, jos gerinimą, pagalbą vaikui, dėl to nuolat koreguojama įstatyminė bazė, siekiant užtikrinti vaiko interesus ir suteikti tinkamą pagalbą. Vaiko gerovės užtikrinimo sistemos kūrimas suteikia aiškumo specialistams, dirbantiems su vaiku ir jo šeima, suteikdamas apibrėžtumo, pasitelkiamos konkrečios priemonės, atsakomybė bei vienodi standartai visos Lietuvos mastu. Todėl specialistams, kurie turi užtikrinti vaiko gerovę ir organizuoti pagalbą, būtina vadovautis tam tikrais numatytais teisės aktais, kurie susiję su vaiko gerovės užtikrinimu ir tinkamos pagalbos organizavimu.

2. Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti atvejo vadybininkų požiūrį į bendradarbiavimo su socialiniais pedagogais galimybes atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Tyrimo duomenys rinkti, taikant iš dalies struktūruotą interviu, kai iš anksto numatomi interviu klausimai, paliekant galimybę laisvai juos keisti vietomis, užduoti papildomų klausimų, taip gaunant išsamesnius, susistemintus duomenis, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Pasak K. Kardelio (2017), nors interviu metodu renkant duomenis tyrimas trunka ilgiau nei tai darant anketinės apklausos metodu, jis leidžia geriau pažinti apklausiamuosius, patikslinti atsakymus, užtikrinti duomenų išsamumą. Iš dalies struktūruoto interviu pasirinkimą lėmė šio metodo lankstumas, betarpiškumas ir galimybė užduoti papildomus klausimus, atsižvelgiant į informantų atsakymus. Pažymėtina, kad kokybinių tyrimų ribotumas sietinas su šiuose tyrimuose neišvengiamu subjektyvumu (Luobikienė, 2011; Hesse-Biber, Leavy, 2011; Bitinas, 2013).

Planuojant ir atliekant kokybinį tyrimą laikytasi tokio pobūdžio tyrimams būtinų reikalavimų, tyrimo radinių generalizavimą apribojo mažas tyrimo dalyvių skaičius. Būtent kokybinių tyrimų duomenys yra unikalūs ir būdingi tik konkrečiame tyrime dalyvavusiems asmenims. B. Bitinas (2013) tyrėją įvardija kaip pažinimo instrumentą, kuris tiesiogiai sąveikauja su tiriamaisiais, atlikdamas mokslinio pažinimo funkciją, stengiasi suvokti, pajauti ugdymo reiškinių prigimtį, esmę. Remiamasi prielaida, kad edukologinių tyrimų objektyvumas yra dalinis, asmeninė patirtis ir empatiška įžvalga neatskiriami nuo gautų duomenų, bet tyrimo metodai turėtų būti neutralūs tyrimo duomenų atžvilgiu, stengiantis šalinti savo asmenybės poveikį interpretuojant radinių analizę. Kokybinis tyrimas atliktas 2022 m. vasario – balandžio mėn. Renkantis informantus taikyta tikslinė atranka, taikoma, kai norima atlikti tyrimą kurioje nors specifinėje grupėje. Informantai atrinkti, atsižvelgiant į darbo tikslą, uždavinius ir tai, kad jie dirba su mokyklos nelankančiais paaugliais.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių duomenys

Atvejo vadybininkai				
AV1	39	moteris	2 m. 8 mėn.	Socialinis darbuotojas
AV2	30	moteris	2 m. 8 mėn.	Socialinis darbuotojas
AV3	46	moteris	2 m. 8 mėn.	Vyr. socialinis darbuotojas
AV4	27	moteris	2 m. 8 mėn.	Vyr. socialinis darbuotojas

1 lentelėje pateikti duomenys atskleidžia, kad tyrime dalyvavo keturi atvejo vadybininkai, atrinkti atsižvelgiant į tai, ar jų kuruojamais atvejais kilo paauglių mokyklos nelankymo problema. Informantai koduoti trumpiniais: AV1, AV2, AV3, AV4. Jų amžius – nuo 27 iki 46 metų. Visų informantų darbo stažas – dveji metai ir aštuoni mėnesiai, tai reiškia, kad jie atvejo vadybininkais dirba nuo 2018 m. liepos mėnesio, kai atsirado ši nauja atvejo vadybininko pareigybė.

Ieškant informantų kilo problema, kad ne kiekvienam Klaipėdoje dirbančiam atvejo vadybininkui darbe kyla mokyklos nelankančių paauglių problema. Šiuo metu Klaipėdos mieste dirba 15 atvejo vadybininkų, iš kurių 4 dirba su mokyklos nelankančiais paaugliais. Tyrime dalyvavusių informantų imtis yra pakankama, nes atliekant individualų interviu rekomenduojamas imties dydis – nuo keturių iki trisdešimties žmonių (Bitinas, 2013). Atliekant interviu pagrindiniai interviu klausimų blokai buvo šie: demografiniai duomenys, I klausimų blokas – apie atvejo vadybininko veiklą su mokyklos nelankančiais paaugliais, II – apie atvejo vadybininko ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo aspektus atvejo vadyboje. Siekiant užtikrinti tyrimo validumą tarp informantų ir tyrėjo stengtasi sukurti tarpusavio pasitikėjimu pagrįstą ryšį: informantams prisistatyta, primintas tyrimo tikslas, padėkota, kad sutiko dalyvauti tyrime, paaiškinta, kad bus užtikrintas konfidencialumas, gauti duomenys – konfidencialūs (informantai koduojami), formuluojami aiškūs klausimai. Šio tyrimo radiniai unikalūs ir būdingi tik tiriamųjų veiklos kontekste.

3. Tyrimo radiniai

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti atvejo vadybininko veiklą: kokias pagrindines funkcijas atlieka atvejo vadybininkas dirbdamas su mokyklos nelankančiais paaugliais; kokiais profesinės veiklos principais jis savo darbe vadovaujasi; kokius metodus dirbdamas su paaugliais taiko? Į šiuos klausimus beveik tolygiai pasiskirstė informantų atsakymai apie pagrindines funkcijas, veiklos principus ir dirbant su paaugliais taikomus metodus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Atvejo vadybininko veikla dirbant su mokyklos nelankančiais paaugliais

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Pagrindinės funkcijos dirbant su mokyklos nelankančiais paaugliais	Problemos nustatymas	AV1: „Svarbiausia – tinkamas problemos ir jos priežasčių atsiradimo identifikavimas“ AV2: „AV padeda paaugliui ir tėvams identifikuoti nelankymo priežastis, vaiko problemas mokykloje“ AV3: „Svarbu padėti šeimai identifikuoti problemines sritis, dėl kurių paauglys nebelanko mokyklos, kartu ieškoti galimų pagalbos būdų, įžvelgti prevencinės pagalbos poreikį“ AV4: „Ieškoma priežasčių“	4
	Koordinavimas	AV1: „Pagrindinės funkcijos, kaip ir sprendžiant kitas problemas, – tinkamas pagalbos koordinavimas, reikiamų specialistų subūrimas problemai spręsti“ AV2: „AV neretu atveju esi tarsi tarpininkas tarp šeimos ir mokyklos“ AV3: „Koordinuoti kompleksinę pagalbą šeimai“ AV4: „Rekomenduoja, kur kreiptis dėl pagalbos, įtraukia specialistus.“	4
	Įgalinimas	AV1: „Aktyvus šeimos įtraukimas“	1
	Motyvimas	AV4: „Stengiasi motyvuoti“	1
Profesinės veiklos principai	Etikos kodeksas	AV1: „Aš asmeniškai visada vadovaujuosi socialinio darbuotojo etikos kodeksu, siekdama gerovės geranoriškai bendrauju, esu dėmesinga, nesivadovauju išankstinėmis nuostatomis, gerbiu išsakytą nuomonę, laikausi konfidencialumo“ AV2: „Objektyvumas, pagarba, nešališkumas, motyvacija, išklausymas, geranoriškas bendravimas, tolerancija, atsakomybė, bendradarbiavimas, kas čia dar galvoju... Prisiminiau, empatiškumu bei etikos kodeksu.“ AV4: „Nesmerkti, nekaltinti, suprasti, atjausti, atliepti ir pan.“	3

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Darbo metodai	Konsultavimo metodas	AV1: „Taikau konsultavimą“ AV4: „Ir šeimos konsultavimas, ir individualus konsultavimas“	2
	Atvejo vadybos metodas	AV1: „Atvejo vadybos metodą“. AV2: „Na, ir svarbiausias – tai atvejo vadybos metodas. Kadangi atvejo vadybos metodą taikome kiekvienu atveju dirbant su šeima ir visais šeimos nariais, įtraukiant ir vaiką į procesą“ AV3: „Atvejo vadybos metodas, kuomet yra reikalinga kompleksinė, ilgalaikė ir tęstinė pagalba, kai pasitelkiami kitų institucijų specialistai: vaiko teisių apsaugos skyriaus, ugdymo įstaigų, policijos, sveikatos priežiūros įstaigų, pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai“	3
	Teigiamo vertinimo metodas	AV3: „Taip pat teigiamo vertinimo metodą“	1
	Minčių žemėlapis	AV3: „Minčių žemėlapi“	1
	Efektivaus klausymo metodas	AV3: „Efektivaus klausymosi metodą“	1
	Motyvavimas	AV2: „Motyvavimo, kai motyvuojama priimti pagalbą, spręsti problemas“	1

Tyrimo duomenys (žr. 2 lentelę) atskleidė, kad pagrindinės atvejo vadybininko funkcijos dirbant su paaugliais yra problemos nustatymas. Informantų teigimu: „Svarbiausia – tinkamas problemos ir jos priežasčių atsiradimo identifikavimas“ (AV1); „AV padeda paaugliui ir tėvams identifiuoti nelankymo priežastis, vaiko problemas mokykloje“ (AV2); „Svarbu padėti šeimai identifiuoti problemines sritis, dėl kurių paauglys nebelanko mokyklos, kartu ieškoti galimų pagalbos būdų, įžvelgti prevencinės pagalbos poreikį“ (AV3); „Ieško priežasčių“ (AV4). Atvejo vadybininkai savo darbe atlikdami problemos nustatymo funkciją ieško priežasčių, kurios tas problemas nulėmė, kartu ieško galimų sprendimo būdų, kaip tas priežastis šalinti. Pradėjęs darbą su šeima, atvejo vadybininkas ieško priežasčių, kas lėmė mokyklos nelankymą, analizuoja turimą informaciją, renka informaciją iš kitų institucijų. Visa atsakomybė už nagrinėjamą atvejį tenka atvejo vadybi-

ninkui, kuris koordinuoja atvejo vadybos procesą. Svarbu, kad iki pirmo atvejo nagrinėjimo posėdžio atvejo vadybininkas, pasitelkęs į pagalbą šeimos socialinį darbuotoją, surinktų visą reikiamą informaciją apie vaiką ir šeimą iš švietimo, socialinių paslaugų, teisėsaugos institucijų, vietos bendruomenės ir nevyriausybinų organizacijų, sveikatos priežiūros įstaigų. Atliekant tyrimą išryškėjo ir kita pagrindinė funkcija – koordinavimas, kai visi keturi informantai pritarė, kad savo darbe atlieka koordinavimo funkciją: „Pagrindinės funkcijos, kaip ir sprendžiant kitas problemas, – tinkamas pagalbos koordinavimas, reikiamų specialistų subūrimas problemai spręsti“ (AV1); „Neretu atveju esi tarsi tarpininkas tarp šeimos ir mokyklos“ (AV2); „Koordinuoti kompleksinę pagalbą šeimai“ (AV3); „Rekomenduoja, kur kreiptis dėl pagalbos, įtraukia specialistus, kurie gali padėti“ (AV4). Atvejo vadybininkas koordinuoja visą pagalbos procesą šeimai ir vaikui, taigi galima teigti, kad atvejo vadybos proceso koordinavimas yra svarbus aspektas, siekiant užtikrinti vaiko gerovę. „Atvejo vadybos tvarkos aprašas“ (2019) numato šias atvejo vadybininko funkcijas: formuoti ir stiprinti šeimos narių įgūdžius be motyvacija, įtraukti šeimą į atvejo vadybos procesą, planuojant ir teikiant pagalbą telkti pagalbos teikėjus, organizuoti atvejo nagrinėjimo posėdžius, koordinuoti pagalbos procesą, socialinių darbuotojų darbui su šeimomis veiklą, telkiant komandą, reguliariai organizuoti bendrus pasitarimus, inicijuoti socialinį darbą su šeimos socialine aplinka, dalyvauti kuriant ir plėtojant pagalbos vaikams bei šeimoms paslaugų sistemą savivaldybėje.

Atliekant tyrimą išryškėjo, kad atvejo vadybininkai savo darbe vadovaujasi Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksu. Informantų teigimu: „Aš asmeniškai visada vadovaujuosi socialinio darbuotojo etikos kodeksu, siekdama gerovės geranoriškai bendrauju, esu dėmesinga, nesivadovauju išankstinėmis nuostatomis, gerbiu išsakytą nuomonę, laikausi konfidencialumo“ (AV1); „Objektyvumas, pagarba, nešališkumas, motyvacija, išklausymas, geranoriškas bendravimas, tolerancija, atsakomybė, bendradarbiavimas, kas čia dar galvoju... Prisiminiau, empatiškumu bei etikos kodeksu“ (AV2); „Nesmerkti, nekaltinti, suprasti, atjausti, atliepti ir pan.“ (AV4).

Svarbų vaidmenį padedant šeimai atlieka ir pati šeima, dėl to atvejo vadybininkas stengiasi įgalinti šeimą, kad ji pati siektų teigiamų pokyčių: „Aktyvus šeimos įtraukimas“ (AV1). „Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas“ (2017) apibrėžia informantų etikos principus, etinę atsakomybę asmeniui, etinius santykius su kitais specialistais, etinę atsakomybę savo profesijai, kompetencijas ir profesionalų elgesį.

Atliekant tyrimą paaiškėjo pagrindiniai tiriamųjų dirbant su paaugliais taikomi metodai. Didžioji dauguma tyrime dalyvavusiųjų, t. y. trys informantai, savo darbe taiko atvejo vadybos metodą: „Atvejo vadybos metodą“ (AV1); „Na, ir svarbiausias – tai atvejo vadybos metodas. Kadangi atvejo vadybos metodą taikome kiekvienu atveju dirbant su šeima ir visais šeimos nariais, įtraukiant ir vaiką į procesą“ (AV2); „Atvejo vadybos metodas, kuomet yra reikalinga kompleksinė, ilgalaikė ir tęstinė pagalba, kai pasitelkiami kitų institucijų specialistai: vaiko teisių apsaugos skyriaus, ugdymo įstaigų, policijos, sveikatos priežiūros įstaigų, pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai“ (AV3). Informantai savo darbe taiko įvairius darbo metodus, pagrindinis jų yra atvejo vadybos metodas – tai atvejo vadybininkų taikomas pagalbos organizavimo šeimai metodas. Tyrimas atskleidė, kad mažiau populiarūs tarp atvejo vadybininkų yra šie pavieniai metodai, taikomi, atsižvelgiant į specialisto metodo išmanymą ir gebėjimą jį pritaikyti savo veikloje: teigiamo vertinimo, minčių žemėlapis, efektyvaus klausymo ir motyvavimo metodai.

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, su kokiais specialistais atvejo vadybininkai bendradarbiauja teikdami pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams (žr. 3 lentelę). Į šį klausimą beveik visi informantai atsakė vieningai, teigė bendradarbiaujant su įvairiais specialistais, atsižvelgdami į situaciją. Atlikus tyrimą paaiškėjo (žr. 3 lentelę), kad bendradarbiaujama su įvairių sričių specialistais, į pagalbos procesą įtraukiami skirtingų sričių specialistai, dažniausia sprendžiant paauglio mokyklos nelankymo problemas bendradarbiauja su mokyklos bendruomenės specialistais, taip pat ir su socialiniais pedagogais: „Bendradarbiavimas vyksta su ugdymo įstaigos pedagogais ir pagalbos specialistais: paauglio klasės vadovu, socialiniu pedagogu, psichologu“ (AV1); „Pagrindė yra socialinis pedagogas, retesniais atvejais – klasės auklėtojas, administracija, psichologas“ (AV2); „Ugdymo įstaigų pedagogai ir specialistai“ (AV3); „Psichologai, ugdymo įstaigos pedagogai“ (AV4). Atvejo nagrinėjimo posėdyje atvejo vadybininkas kartu su šeimos nariais nustato atvejo nagrinėjimo posėdžio dažnumą. Pagal poreikį, atsižvelgęs į šeimos narių problemas, atvejo vadybininkas suburia specialistų komandą, kad pasiūlytos pagalbos priemonės atitiktų šeimos poreikius.

Tyrime informantų klausta: kokios yra atvejo vadybininko bendradarbiavimo su socialiniais pedagogais galimybės (SP) ir kokia atvejo vadybininko bendradarbiavimo su SP nauda, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams (žr. 4 lentelę)?

3 lentelė. Specialistai, su kuriais bendradarbiauja atvejo vadybininkas, teikdamas pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Specialistai, su kuriais bendradarbiauja atvejo vadybininkas, teikdamas pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams	Mokyklos bendruomenė	AV1: „Bendradarbiavimas vyksta su ugdymo įstaigos pedagogais ir pagalbos specialistais: paauglio klasės vadovu, socialiniu pedagogu, psichologu“ AV2: „Pagrindė yra socialinis pedagogas, retesniais atvejais klasės auklėtojas, administracija, psichologas“ AV3: „Ugdymo įstaigų pedagogai ir specialistai“ AV4: „Psichologai, ugdymo įstaigos pedagogai“	4
	Socialiniai darbuotojai	AV1: „Jei lanko dienos centrą, tai dienos centro socialinis darbuotojas, šeimos socialinis darbuotojas“ AV2: „Vaikų dienos centro socialiniu darbuotoju“ AV3: „Socialiniais darbuotojais“	3
	Švietimo skyriaus specialistai	AV2: „Savivaldybės švietimo skyriaus specialistai“	1
	Vaiko teisių apsaugos specialistai	AV2: „Vaiko teisių apsaugos specialistai“ AV3: „Vaiko teisių apsaugos skyriaus“	2
	Sveikatos priežiūros įstaigų specialistai	AV3: „Sveikatos priežiūros įstaigų specialistai“	1
	Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai	AV3: „Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai“	1
	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius	AV2: „Tarpinstitucinio bendradarbiavimo specialistai“ AV3: „Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai“ AV4: „TBK“ (tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai)	3
	Nevyriausybiinių organizacijų specialistai	AV3: „Nevyriausybinių organizacijų specialistai“ AV4: „Užimtumo specialistai“	2
	Psichoterapeutai	AV4: „Psichoterapeutai“	1
Psichiatrai	AV2: „Psichiatru“ AV4: „Psichiatrai“	2	

4 lentelė. Atvejo vadybininko bendradarbiavimo su socialiniu pedagogu, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams, aspektai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams	Operatyvumas	AV1: „Nuolatinis bendradarbiavimas, įvykus bet kokiems pokyčiams“	1
	Dalijimasis informacija	AV1: „Pasikeitimas turima informacija, atliktais veiksmais“ AV2: „Mes tikrai galime ir turime dalintis informacija“	2
	Komandinis darbas	AV1: „Bendras pagalbos būdų siūlymas šeimai, vaikui“ AV2: „Komandiškai veikti ir siekti bendrų rezultatų, siūlyti ir išsigininti bendrus pagalbos būdus“ AV4: „Priklauso nuo pačių specialistų įsitraukimo į problemos sprendimą“	3
	Asmeninės savybės	AV3: „Manau daug kas priklauso nuo AV ir SP profesionalumo, taip pat nemažą reikšmę turi ir asmeninės specialistų savybės“	1
Bendradarbiavimo nauda	Teigiami pokyčiai	AV1: „Nauda bendradarbiaujant yra visada, kai siekiama bendro tikslo, kad būtų realus ir teigiamas pokytis, turi aktyviai įsitraukti pati šeima“ AV2: „Siekiamas bendras tikslas, padėti vaikui, motyvuoti jį“ AV3: „Sklandus šių dviejų specialistų bendradarbiavimas neabejotinai mus priartina prie tikslo“ AV4: „Pasiekti teigiami rezultatai, teigiami pokyčiai“	4

Tyrimo radiniai (žr. 4 lentelėje) leidžia teigti, kad atvejo vadybininko bendradarbiavimo su socialiniu pedagogu galimybės orientuotos į bendradarbiavimą ir komandinį darbą (trijų informantų teigimu): „Bendras pagalbos būdų siūlymas šeimai, vaikui“ (AV1); „Komandiškai veikti ir siekti bendrų rezultatų, siūlyti ir išsigininti bendrus pagalbos būdus“ (AV2); „Priklauso nuo pačių specialistų įsitraukimo į problemos sprendimą“ (AV4). Taikant komandinio darbo principą, pasidalijama atsakomybe, pareigomis siekiant bendro tikslo – teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams. Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad atvejo vadybininkui ir socialiniam pedagogui svarbu nuolat dalytis informacija (du informantai): „Pasikeitimas turima informacija, atliktais veiksmais“ (AV1); „Mes tikrai

galime ir turime dalintis informacija“ (AV2). Nuolatinis specialistų bendravimas, dalijimasis turima informacija didina bendradarbiavimo galimybes, taip greičiau pasiekiami teigiamų rezultatų esamoje probleminėje situacijoje.

Tyrimas atskleidė, kad visi informantai (4) suvokia bendradarbiavimo naudą, tai lemia teigiamus pokyčius sprendžiant paauglių problemas: „Nauda bendradarbiaujant yra visada, kai siekiama bendro tikslo, kad būtų realus ir teigiamas pokytis, turi aktyviai įsitraukti pati šeima“ (AV1); „Siekiamas bendras tikslas, padėti vaikui, motyvuoti jį“ (AV2): „Sklandus šių dviejų specialistų bendradarbiavimas neabejotinai mus priartina prie tikslo“ (AV3); „Pasiekti teigiami rezultatai, teigiami pokyčiai“ (AV4). Pažymima, kad arčiausiai šeimos esantis specialistas šiuo atveju yra socialinis pedagogas, atvejo vadybos procese siekiantis teikti kokybiškas ir profesionalias paslaugas, dėl to siekiant vaikui ir / ar padėti šeimai vien atvejo vadybininko teikiamų paslaugų nepakanka, būtina ir kitų specialistų pagalba.

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti: kaip reikėtų gerinti atvejo vadybininko ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo galimybes, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams? Informantų nuomone, stiprinti specialistų bendradarbiavimą galima įvairiai: per praktinius mokymus, vykdant bendras supervizijas, tačiau šiuo metu tai nelabai praktikuojama, pvz.: „Gal netgi galėtų būti kokie bendri praktiniai mokymai“ (AV2); „Organizuoti praktinius mokymus, kuriuose dalyvautų šie specialistai“ (AV3); „Kartu dalyvautų bendrose supervizijose, kad mes išgirstume juos, o jie mus“ (AV1); „Jungtines supervizijas“ (AV3); „Taip pat svarbu kurti nuoseklaus bendradarbiavimo algoritmą, kuris būtų produktyvus bendradarbiavimo sistemos kūrimo pagrindas, įtraukiant į šį procesą ne tik vadovus, bet ir pačius specialistus“ (AV1); „Arba sudėlioti algoritmą dėl bendradarbiavimo, kad atsidarę jį matytų specialistai, kaip reikia elgtis sudėtingoje situacijoje ir bendradarbiauti“ (AV4). Remiantis gautais tyrimo radiniais galima teigti, kad bendradarbiavimo algoritmo kūrimas suteiktų aiškumo dėl specialistų bendradarbiavimo gerinimo. Į šios sistemos kūrimą būtina įtraukti ne tik administraciją, bet ir praktikus, kurie savo profesinėje veikloje susiduria su specialistų bendradarbiavimu, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams. Atlikto tyrimo radiniai atskleidė, kad bendradarbiavimą atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams, stiprintų bendri atvejo vadybininkų ir socialinių pedagogų susitikimai, praktiniai užsiėmimai. Akcentuojamas specialistų bendrų supervizijų būtinumas.

Išvados

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė atskleidė, kad bendradarbiavimas atvejo vadybos procese, teikiant pagalbą mokyklos nelankančiam paa-

gliui, yra svarbus aspektas, nes nuo to priklauso vaiko gerovės užtikrinimo rezultatai. Tiek atvejo vadybininkas, tiek socialinis pedagogas į savo atliekamas funkcijas turi žiūrėti atsakingai ir kiek įmanoma prisidėti siekiant teigiamų pokyčių, teikiant pagalbą mokyklos nelankantiems paaugliams. Atvejo vadybininko komandą sudaro įvairūs specialistai, tačiau vieną svarbiausių vaidmenų atlieka socialinis pedagogas, kuris mokykloje yra arčiau esantis specialistas.

2. Siekiant padėti paaugliui spręsti mokyklos nelankymo sunkumus, svarbus nuolatinis specialistų bendravimas, dalijimasis informacija, pagalbos priemonių siūlymas, pasidalijimas atsakomybe.
3. Kokybinio tyrimo duomenų radiniai atskleidė atvejo vadybininkų nuomonę, kad atvejo vadybininkų bendradarbiavimas su socialiniais pedagogais yra nuolatinis bendravimas, apsikeitimas turima informacija, siekiant bendro tikslo, komandinis darbas. Jų nuomone, bendradarbiavimo nauda dirbant kartu – tai pasiekiami teigiami rezultatai, vykstantys teigiami pokyčiai, susiję su mokyklos nelankančiu paaugliu.
4. Siekiant stiprinti šių specialistų bendradarbiavimą siūloma organizuoti reguliarius bendrus susitikimus, kur būtų aptariami specialistams kylantys klausimai, bendrus praktinius mokymus, kur būtų susitelkta ties praktinėmis užduotimis sprendžiant kasdienių situacijų atvejus, bendromis supervizijomis, kur būtų analizuojami svarbūs sudėtingi atvejai, veiksmų plano susidėliojimu. Glaudus atvejo vadybininkų bendradarbiavimas su socialiniais pedagogais būtinas, siekiant bendro tikslo, – padėti paaugliui aiškintis mokyklos nelankymo priežastis ir jas šalinti.
5. Bendradarbiavimo algoritmo kūrimas teiktų aiškumo ir kryptingumo, kaip gerinti specialistų bendradarbiavimą, į šios sistemos kūrimą įtraukiant institucijos administraciją ir praktikus, juk teikiant pagalbą paaugliui dažnai būtina kompleksinė pagalba.

Literatūra

- Ališauskienė, S., Musteikienė, V., Zablackienė, A., Miltenienė, L., Šapelytė, O. (2011). *Ikimokyklinio ugdymo paslaugų planavimo savivaldybėse metodika*. Prieiga internete: file:///C:/Users/Lenovo_4/Downloads/Ikimokyklinio%20ugdymo%20paslaug%C5%B3%20planavimo%20savivaldyb%C4%97se%20metodika.pdf [žiūrėta 2022-09-23].
- Atvejo vadybos tvarkos aprašas, patvirtintas LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. A1-141 (nauja redakcija 2019-12-30). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/69139d402b0711ea8f0dfdc2b5879561> [žiūrėta 2022-10-01].
- Augutavičius, R., Butvilas, T. (2018). Socialinės rizikos veiksniai patiriančių šeimų neformaliojo ugdymo grindžiamoji teorija. *Socialinis darbas*, 16 (2), 240–253. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/handle/007/15365> [žiūrėta 2022-10-03].

- Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A. (2019). Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų. Vilnius: Prieiga internete: <https://sctelsiai.lt/ppt/darbassuvaikais.pdf> [žiūrėta 2022-10-03].
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
- Burvytė, S. (2015). Socialinės pedagoginės (kompleksinės) pagalbos poreikis. *Socialinis ugdymas*, 41 (2), 144–162. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/109015/1/ISSN2351-6011_2015_V_41_N_2.PG_144-162.pdf [žiūrėta 2022-09-15].
- Case-Smith, J. (2013). Systematic Review of Interventions to Promote Social-Emotional Development in Young Children With or at Risk for Disability. *American Journal of Occupational Therapy*, 67, 395–404. Prieiga internete: <https://doi.org/10.5014/ajot.2013.004713> [žiūrėta 2022-09-18].
- Čiužas, R., Monkevičius, J. (2014). Socialinių pedagogų požiūris į komandinę veiklą mokykloje. *Pedagogika*, 114 (2), 74–84.
- Dettmer, P., Thurston, L. P., Norma, J. (2018). Nuclear Stress Testing Referrals: Time for a Novel Radiation Sparing Approach? *Military Medicine*, 183, 741–744.
- Dirgėlienė, I., Alėjūnė, R. (2020). Supervizijos perspektyva atvejo vadyboje. *Tiltai*, 1, 51–74.
- Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., Weissberg, R. P. (2017). Social-Emotional Competence: An Essential Factor for Promoting Positive Adjustment and Reducing Risk in School Children. *Child Development*, 88 (2), 408–416. Prieiga internete: <https://srdc.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdev.12739> [žiūrėta 2022-08-18].
- Firbank, O. E. (2008). *Human Rights Enforcement Agencies and the Protection of Older Workers Against Discrimination*. Doi: 10.1300/J031v12n03_04. Psl.65-85.
- Gilgun, J. F., Sharma, A. (2012). The Uses of Humour in Case Management with High-Risk Children and their Families. *The British Journal of Social Work*, 42 (3), 560–577. Prieiga internete: <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/42/3/560/1663450?redirectedFrom=fulltext> [žiūrėta 2022-09-05].
- Green, D. M., Ellis, S. (2017). Proactive Case Management: Social Work Active Engagement Revisited. *Journal of Sociology and Social Work*, 5 (1), 10–16. Prieiga internete: <https://www.semanticscholar.org/paper/Proactive-Case-Management%3A-Social-Work-Active-Dr.-Ellis/194c7b4b98bdb295576be6ca4e592a0d6c820d?p2df> [žiūrėta 2022-10-01].
- Hall, S. (2019). *What is a Social Work Case Manager? Social Service Jobs*. UK. Prieiga internete: <https://work.chron.com/social-work-case-manager-9271.html> [žiūrėta: 2022-09-01].
- Hesse-Biber, S., Nagy Leavy, P. (2011). *The Practice of Qualitative Research*. 2nd ed. New York: Sage.
- Kardelis, K. (2017). *Mokslinio tyrimo metodologija ir metodai*. Kaunas.
- Kiaunytė, A., Lygnugarienė, V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį? Socialinis darbas. *Patirtis ir metodai*, 23 (1), 69–94.
- Lietuvos pažangos strategija 2030*. (2012). Nr. XI-2015. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga internete: https://www.google.com/search?q=Lietuvos+pa%C5%BEangos+strategija+2030.&rlz=1C1GCEU_enLT827LT827&oq=Lietuvos+pa%C5%BEangos+strategija+2030.+&aqs=chrome..69i57j0i22i30i3.1019j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8 [žiūrėta 2022-10-01].
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“*. (2016). 2016 m. lapkričio 2 d. Nr. V-951. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0a41f940a20911e68987e8320e9a5185?jfwid=8oekcijz> [žiūrėta 2022-10-12].
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui ir mokinui tvarkos aprašo patvirtinimo“*. (2016). 2016 m. lapkričio 2 d. Nr. V-950. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/06ad87e0a20911e68987e8320e9a5185>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas*. (2011). 2011 m. kovo 17 d., Nr. XI-1281 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105> [žiūrėta 2022-10-11].
- Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas*. (2007). Nauja redakcija nuo 2021-01-01, Nr. XIII-3292.
- Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. (1996). 1996 m. kovo 14 d., Nr. I-1234. Nauja redakcija 2018-07-01. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830/asr> [žiūrėta 2022-08-21].
- Luobikienė, I. (2011). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas.

BENDRADARBIAVIMAS ATVEJO VADYBOS PROCESĖ, TEIKIANT PAGALBĄ...

- Mažionienė, A. (2014). *Konstruktivistinis savarankiškas darbas aukštojoje mokykloje kaip socialinio pedagogo vadybinių kompetencijų ugdymo veiksnys*. Daktaro disertacija. Klaipėdos universitetas.
- O'Leary, P., Young, A., Wilde, T., Tsantefski, M. (2018). Interagency working in child protection and domestic violence. *Australian social work*, 71 (2), 175–188. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1422773> [žiūrėta 2022-09-24].
- Pivorienė, J. (2007). Atvejo vadyba darbo metodikoje. *Socialinis darbas*, 6 (1), 68–75.
- Ruškus, J. (2022). Negalia yra žmogaus teisių tema. Ką įsipareigojo mūsų valstybė? *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 28 (2), 153–158.
- Stewart, Sk. (2019). *Collaboration Between Schools and Child Welfare Agencies in Florida to Address the Educational Needs of Children in Foster Care*. Fla. Coastal L. Rev. Prieiga internete: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/fclj17&id=253&collection=journals&index=70> [žiūrėta 2022-10-15].
- Štaras, K., Vedliūga, T. (2012). Atvejo vadybininko modelio analizė sveikatos sistemos kontekste. *Sveikatos politika ir valdymas*, 4, 116–126.
- Švedaitė-Sakalauskė, B., Buzaitytė-Kašalynienė, J., Gvaldaitė, L. (2014). *Socialinis darbas ir galia: teoriniai tyrinėjimų pagrindai*. Prieiga internete: <http://sd.vdu.lt/index.php/naujausias-numeric/26-socialinis-darbas-patirtis-ir-metodai-2014-nr-13-1/270-socialinis-darbas-ir-galia-teoriniai-tyrinejimu-pagrindai> [žiūrėta 2022-10-17].
- Targamadžė, V., Valeckienė, D., Kvieskaitė, E. (2008). Mokykloje dirbančių specialistų brėžiamų problemų eskizas pedagoginėje-psichologinėje erdvėje. *Socialinis ugdymas*, 5 (16), 31–50.
- Vaswani, N., Merone, L. (2014). Are There Risks with Risk Assessment? A Study of the Predictive Accuracy of the Youth Level of Service–Case Management Inventory with Young Offenders in Scotland. *The British Journal of Social Work*, 44 (8), 2163–2181. Prieiga internete: <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/44/8/2163/1615942> [žiūrėta 2022-10-18].
- Zhakupbayev, M. M. (2018). Case Management in Social Work. *Sociology Sciences*, 102–107. Prieiga internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/sase-management-in-social-work> [žiūrėta 2022-09-18].
- Žalimienė, L., Gvaldaitė, L., Gevorgianienė, V., Petružytė, D., Seniutis, M., Šumskienė, E. (2020). 2029-5820.25.1.2 Organization of child protection specialists' work in the context of legal regulation. *Social Work: Experience And Methods*, 1(25), 27–46.
- Wakar, A. (2016). Case Management and Social Support System for Families in Distress: A Social Work Response. *Social Work Chronicle*, 5 (1), 37–49.
- Won-Hee, J., Jong-il, Ch. (2018). Effect of Professionalism of Social Workers on Service Quality: Focusing on the Mediating Effect of Social Capital. *The Journal of the Korea Contents Association*, 18 (7), 350–361.
- Weezel, L. G., Dudaitė, V., Gailienė, R., Gajdosikienė, I., Gruodienė, A., Jokubauskė, S., Juodienė, I., Jurkuvienė, R., Kleivinskienė, R., Klizienė, D., Labanaukaitė, V., Marcinkevičiūtė, G., Misevičiūtė, G., Narbutienė, D., Pažarskienė, I., Šimkienė, Ž., Škauskienė, J., Vaičekauskaitė, G., Vidmantienė, R. (2012). *Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis*. Metodinė medžiaga socialiniams darbuotojams. Prieiga internete: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/1362_metodines-rekomendacijos.pdf [žiūrėta 2022-10-12].
- Weinstein, J., Whittington, C., Leiba, T. (2003). *Collaboration in Social Work Practice*. London, New York: Jessica Kingsley Publishing.

COOPERATION IN THE CASE MANAGEMENT PROCESS PROVIDING HELP FOR ADOLESCENTS WHO DO NOT ATTEND SCHOOL

Rasa Braslauskienė, Jolanta Vaičiulienė, Sonata Pruckutė, Laura Paulaitytė
Summary

The main indicators of adjustment difficulties at school are students' lack of progress, absenteeism, drug and alcohol use, and criminal behaviour. Therefore,

according to the ‘Lithuanian Progress Strategy Lithuania 2030’ (Lietuvos pažangos strategija Lietuva, 2030, 2012), society must focus on a common goal and become active, unanimous, and constantly learning and aiming to achieve the goals set out in this strategy. It is noted that each person must be open to change, creative, hardworking and responsible. The school plays an important role in the child’s right to education, as it contributes to the child’s socialisation and adaptation to changes taking place in society, and creates conditions for the child to acquire an education. In cooperation with other institutions (health-care institutions, institutions providing social assistance, the student’s parents or one of the parents [guardians, caregivers], the school community, etc), the school aims to ensure the provision of quality social educational assistance (Law on Amendments to the Education Law of the Republic of Lithuania, 2011).

In order to ensure the well-being of adolescents, while creating an emotionally and physically safe environment for the child to grow and develop, the children’s rights protection system has been undergoing restructuring since 2018. As part of the reforms in the field of child and family support, on 1 July 2018 a new position of case manager appeared in Lithuania. One of the case manager’s goals is to coordinate the process of helping the child and the family, and to assemble a team of specialists to help the family. The position of the case manager emerged as the result of qualitative and structural changes in the children’s rights protection system. The desire to provide better-quality and coordinated services to a family in crisis (including the child living in it) led to the creation of the new position. Case management is currently one of the most common social work methods (Dirgelienė, Alėjūnė, 2020). J. Pivorienė (2007) states that case management is applied to clients whose problems cannot be solved by one institution or one system, and who need complex, long-term and continuous assistance.

J. Weinstein, C. Whittington, T. Leiba (2003), R. Carnwell, J. Buchanan (2009), H. Loughran, E. McCann (2013), S. Ališauskienė et al. (2007), J. Ruškus (2013), K. Stewart, V. Thorrington (2015), P. Dettmer, P. L. Thurston, J. Norma (2019), O. E. Firbank, J.P. Breimo et al. (2016), and P. O’Leary et al. (2018) define cooperation as one of the social work intervention methods which, according to the authors, can help better assess the client’s needs, and enable service recipients to share risks and resources, solving the difficulties that have arisen. Cooperation in the practice of social work can be one of the means that allows people in various jobs to find a common language in the process of family assistance. The problem of cooperation is relevant in the context of the case management process, since various social factors lead to the emergence of complex problems, the solution of which is not enough for a single organisation or institution providing social services. It is especially urgent when it comes to complex help for

teenagers. The work of several institutions is necessary in order to ensure effective assistance. The peculiarities of the case management process were analysed by: G. Weezel et al. (2012), B. Švedaitė-Sakalauskė (2014), A. Kiaunytė, V. Lygnugarienė (2019), L. Žalimienė, L. Gvaldaitė, V. Gevorgianienė et al. (2020), R. Čiužas, J. A. Wakar (2016), D. M. Green, S. Ellis (2017), Zhakupbayev (2018), J. F. Gilgun, A. Sharma (2012), N. Vaswani, L. Merone (2014), C. E. Domitrovich, J. A. Durlak, K. C. Staley, R. P. Weissberg (2017), and J. Case-Smith (2013).

Based on qualitative research conducted both in Lithuania and abroad on helping children who do not attend school and who experience social risks, we sought to clarify the possibilities for cooperation in the case management process, providing assistance to teenagers who do not attend school. The research issue was: What are the opportunities for cooperation in the case management process in helping adolescents who do not attend school from the perspective of case managers? The object was: Opportunities for cooperation in the case management process providing assistance to teenagers who do not attend school, based on the case manager's point of view. The purpose of the research was: To analyse the possibilities for cooperation with social educators in the process of case management, based on the case manager's point of view when providing assistance to adolescents who do not attend school.

Research methodology. In order to reveal the attitudes of case managers towards the possibilities for cooperation with social educators in the process of case management when providing assistance to adolescents who do not attend school, the qualitative research method was chosen. The research data were collected by applying *the semi-structured interview instrument*, when interview questions are planned in advance and the possibility to freely change them and to ask additional questions is retained. In this case, it is possible to obtain more detailed, structured data, while the interview itself remains informal, taking place in the form of a conversation (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). According to K. Kardelis (2017), although the interview method takes longer to collect data than the questionnaire survey method, it provides an opportunity to get to know the interviewees better, clarify the answers, and ensure the completeness of the data. The choice of *the semi-structured interview* was determined by the flexibility, the immediacy of the method, and the possibility to ask additional questions, taking into account the answers of the informants. It should be noted that limitations in qualitative research are associated with the inevitable subjectivity in qualitative research (Luobikienė, 2011; Hesse-Biber, Leavy, 2011; Bitinas, 2013). While planning and conducting the qualitative research, the usual requirements for this type of research were followed. The generalisability of the research findings was limited by the small number of research participants. The data from qualitative studies are unique and specific

only to the individuals who participated in the study. B. Bitinas (2013) defines the researcher as a cognitive instrument that interacts directly with the subjects, performing the function of an academic cognitive instrument, and tries to understand and feel the nature and essence of the educational phenomena. It is based on the assumption that the objectivity of educational research is partial. Personal experience and an empathetic insight are inseparable from the data obtained, but the research instrument tries to remain neutral in relation to the research data, and tries to eliminate the influence of their own personality on the interpretation of the analysis. The qualitative research was conducted from December 2021 to March 2022. When choosing the informants, targeted sampling was used, which is usually applied when conducting research in a certain specific group. *The research participants*: case managers were selected according to the purpose of the work, the tasks, and the fact that they worked with adolescents who do not attend school. The study involved four case managers who were selected based on whether they were dealing with the problem of adolescent truancy in their case work. The informants were coded with abbreviations: AV1, AV2, AV3 and AV4. The work experience of all informants is two years and eight months, which means that the informants had been working in case management since July 2018, when a new position, that of case manager, appeared. When looking for informants, we encountered the problem that not every case manager working in Klaipėda faces the problem of teenagers not attending school in their professional activities. There are currently a total of 15 case managers working in Klaipėda, and four of them work with adolescents who do not attend school. The sample of informants who took part in the research was sufficient, since when conducting an individual interview, the recommended sample size is from four to 30 people (Bitinas, 2013). During the interview with the case manager, the main blocks of interview questions were the following: demographic data, questions of block I were based on the activities of the case manager with teenagers who do not attend school, questions of block II dealt with aspects of cooperation between the case manager and the social educator in case management. In order to ensure the validity of the study, efforts were made to create a relationship based on mutual trust between the informants and the researcher: the researchers introduced themselves to the informants, the purpose of the research was recalled, and they were thanked for agreeing to participate in the research. They were also informed that confidentiality would be assured, and the data obtained would be confidential (the informants were coded) and clear questions were formulated. The findings of this research are unique and specific only in the context of the subjects' activities.

The analysis of academic literature and documents revealed that cooperation in the case management process, providing assistance to an adolescent who does

not attend school is an important aspect, as the results achieved in order to ensure the child's well-being depend on it. Both the case manager and the social educator must look at their functions responsibly and contribute as much as possible in order to achieve positive changes by providing assistance to adolescents who do not attend school. The case manager's team consists of various specialists, but one of the most important roles is played by the social educator, since the social educator is the specialist who is closest to the adolescent at school. It is significant that in order to help a teenager solve the difficulties of not attending school, and in order to achieve quality and positive changes in the services provided to the teenager, it is important for specialists to constantly communicate, share information, offer support measures, and share responsibility.

Based on the data from a summary of the analysis of the qualitative research conducted, the case managers' opinion emerged that cooperation between case managers and social educators provided constant contact, the exchange of available information, the pursuit of a common goal, and teamwork. According to them, the benefit of cooperation is in working together, and thus achieving positive results, with positive changes taking place regarding the adolescent who does not attend school. In order to strengthen the cooperation between these specialists, it is worth organising regular joint meetings, during which questions arising for specialists would be discussed. It is also important to arrange joint practical training, which would be focused on practical tasks with everyday situations, and joint supervisions, during which important and complex cases would be analysed, and an action plan would be drawn up. Close cooperation between case managers and social educators is necessary in order to achieve the common goal of helping the adolescent understand the reasons for not attending school and to eliminate them. Complex assistance is often required when providing assistance to a teenager.

Rasa Braslauskienė – profesorė, daktarė (socialiniai mokslai – edukologija), Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas.

El. paštas: rasa.braslauskiene@ku.lt